

K Ö Z L E M É N Y E K

A VÖRÖS HADSEREG KATONÁJA VOLTAM

(VISSZAEMLEKEZÉS)

Jász Dezső

A Magyar Tanácsköztársaság katonai történetében még mindig sok a fehér folt. Szeretnék néhány személyes élménnyel hozzájárulni a vitás kérdések tisztázásához.

*

A Kommunisták Magyarországi Pártja a Tanácsköztársaság megalakulása után a katonai ismeretekkel rendelkező kommunisták egy részét a Hadügyi Népbiztosság rendelkezésére bocsájtotta. Ez történt velem is.

A csapatszervező csoportnál kellett jelentkeznem, amely (a gödöllői főhadiszállás felállítása előtt) a katonai gépezet egyik legfontosabb kereke volt. Itt futottak össze a Vörös Hadsereg szervezésének szálai. A csoport élén Czóbel Ernő állt. A vezetésben döntő szerepe volt továbbá Münnich Ferencnek és Steinbrück Ottónak.

A Hadügyi Népbiztosság bejárata fölött hatalmas vörös zászló lengett. Az épület hangyabolyhoz hasonlított. Emberek jöttek-mentek; senki sem törődött velük. Nekem Münnich Ferencnél kellett jelentkeznem. Hírből már ismertem, de személyesen még nem találkoztam vele.

Amikor benyitottam hozzá, magas, szélesvállú, szőke fiatalemberrel találtam magam szembe. Tüzértiszti egyenruhát viselt, rangjelzés nélkül. Szemre nem volt több huszonöt-huszonhat évesnél. Az íróasztalán fekvő jelentéseket tanulmányozta.

Nem szaporította a szót; beszélgetésünk legfeljebb tíz percig tartott. Amikor jelentkeztem a Hadügyi Népbiztosságon, nem tudtam pontosan miről van szó. Azt hittem a toborzási osztályon kapok valamilyen beosztást. A beszélgetés során tudtam meg, hogy sürgősen Békéscsabára kell utaznom; oda neveztek ki hadügyi politikai megbízottnak.

Közbevetett gondolatként kívánnám megjegyezni, hogy a Hadügyi Népbiztosság csak március 26-án tisztázta a politikai megbízottak hatáskörét. De a keleti arcvonalon — a 6. hadosztály működési körzetében — már a rendelet megjelenése előtt munkába álltak. Én március 24-én ültem vonatra, tizedmagammal. Velünk volt Vásárhelyi Miklós is, akit a fehérgárdisták pár nap múlva Makón meggyilkoltak.

Amikor Békéscsabára kerültem, Borcsányi Pál, a hadosztály politikai osztályának vezetője már a helyén volt. A politikai osztályon dolgozott Abt Al-

bin koronaőr százados is, akit még a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt Pogány József küldött le Békéscsabára.

A toborzási osztály nemcsak a hadosztályhoz nevezett ki politikai megbízottakat, hanem az alegységekhez is, amire akkor még nem volt „törvényes alap”. Ez nem volt egyedülálló eset. Gyakran előfordult, hogy mire egy bizonyos kérdésnek rendeleti úton való megoldására sor került, a Hadügyi Népbiztosság már kész tényekkel találta magát szemben. Engem a 101. vörös gyalogezredhez osztottak be zászlóalj politikai megbízottnak. A zászlóalj parancsnoka — Gullán János — eleinte bizalmatlanul méregetett, de pár nap múlva megtört a jég.

Egy percig sem volt kétséges, hogy az antant csapatok megrohanják a Tanácsköztársaságot. Minden nap várni lehetett a román támadást. A mérleg nyelve a románok felé hajlott. A Tanácsköztársaság csak mintegy tízezer katonát állíthatott szembe a keleti arcvonalon több mint harmincezer ellenséges katonával. Ezért a toborzási osztály az első perctől fogva különös figyelmet fordított a keleti arcvonalra.

Milyen intézkedések történtek a 6. hadosztály működési körzetében a hadkiegészítés kérdésének megoldására?

Elsősorban toborzóbizottságokat kellett felállítanunk. A kísérlet kielégítő eredménnyel járt: április közepén már több század állt menetkészen. Annál inkább helyénvaló utalni ezekre a körülményekre, mert — sok helyen — csak a májusi átszervezéssel kapcsolatban került sor a Hadügyi Népbiztosság idevágó utasításainak a végrehajtására, míg a 6. hadosztály körzetében már április első napjaiban megkezdték működésüket a toborzóirodák. A bizottságok utasítást kaptak, hogy a minősítésnél az osztályszempontokat is vegyék figyelembe. E kérdés fontosságára a toborzóirodák felállítását megelőző megbeszélésen Münnich Ferenc nyomatékosan felhívta a figyelmet. A legtöbb katonának — azelőtt — semmi kedve sem volt a „gyöngyülethez”. Békéscsabán (a Tanácsköztársaság kikiáltása után) viszont két napon át álltak sorba az emberek a toborzóirodák előtt. Önkéntesekben nem volt hiány, annál több gondot okozott a hadosztályparancsnokságnak a jelentkezők felszerelése. Csak toldozás-foltozás útján sikerült a feladatot (úgy-ahogy) megoldanunk.

A 101. vörös gyalogezredet a Viharsarokban állították fel. Az ezred minden tíz katonája közül hét földmunkás volt. A román ellenforradalmi hadjárat kezdete után (a tisztántúli visszavonulás során) tömegesen csatlakoztak a földmunkások a Vörös Hadsereghez. Erdőgyarakon több mint ötven urasági cseléd jelentkezett vöröskatonának.

A románoknak Erdőgyarokat csak két napig tartó heves harcok után sikerült elfoglalniuk. Erre nem igen volt példa a visszavonulás alatt. Az ütközet kimenetelét a román tüzérség beavatkozása döntötte el. Nekünk — ekkor — még géppuskánk is alig volt, nemhogy ágyúink lettek volna. A tüzérségi támogatás hiánya érthető módon nem növelte a vöröskatonák önbizalmát. Zavarokat okozott az is, hogy a katonák sok rémhírnek felültek. Úgy félték a bekerítéstől, mint a tüztől. Az igazat megvallva: ez a félelem nem volt alaptalan, mivel az összeköttetés a szomszédos alakulatokkal — általában — nagyon laza volt. Ez gyakran hátrányos helyzetbe hozott bennünket a románokkal szemben. A legfőbb bajt azonban a hadvezetés egységes irányításának hiánya okozta. Kun Béla ugyan már április 25-én kifejtette ezirányú aggályait, de Böhm Vilmos elvetette javaslatait, úgyhogy csak május 5-én került sor a hadsereg-főparancsnokság felállítására.

Május első napjaiban megváltozott a helyzet. Ettől fogva minden úgy ment mint a karikacsapás. A fordulatot — hadműveleti téren — Szolnok fel-

mentése hozta meg. Itt ment át először a Vörös Hadsereg védekezéséből támadásba.

A keleti hadseregpáncsnokság létrejötte után Münnich Ferenc is a 6. hadosztályhoz került (Borcsányi Pál helyébe).

Ez a körülmény is lényeges!

A politikai megbízottakat a szociáldemokraták nevezték ki. Ami azonban a 6. hadosztályt illeti, itt a politikai vezetés a kommunisták kezében volt. Münnich Ferenc helyettese, Zsoldos Péter párttag volt. A 6. hadosztályhoz került (a májusi fordulat után) Szilágyi Dezső is. Bergmann Géza, az Ifjúmunkás Szövetség titkára szintén a 6. hadosztály kötelékébe tartozott. Párttag volt Büchler Géza, a 46. vörös gyalogezred politikai megbízottja is, aki elsőnek vonult be ezredével Kassára. Engem a májusi átszervezéssel kapcsolatban ezredpolitikai megbízottá léptettek elő. A nyílt parancsot, amelylyel a zsebemben — március 24-én — vonatra ültem, Münnich Ferenc írta alá. Ezredpolitikai megbízotti kinevezésemem már Böhm Vilmos aláírása szerepelt.

*

Míg a Vörös Hadsereg egyes alakulatai teljesen felbomlottak a tiszai visszavonulás során, a 101. vörös gyalogezred viszonylagos rendben érkezett meg rendeltetési helyére, Szolnokra. De a város felmentése nem nyújtott alkalmat az ezred katonáinak, hogy kitüntessék magukat. Erre csak a salgótarjáni bányavidék felszabadításakor került sor.

Salgótarján védelme a 80. vörös dandárra hárult. A dandár parancsnoka, Folkusházy Lajos, hajlott a város feladására. Ezt Hevesi Gyulának sikerült megakadályoznia. De hátra volt még a feladat nehezebb része: a cseh ellenforradalmi csapatok pár órányira álltak a várostól, vissza kellett vetni őket. Ennek a vállalkozásnak a sikerétől függött a salgótarjáni szénmedence sorsa.

A hadsereg-főparancsnokság a 6. hadosztályt bízta meg a feladat végrehajtásával. A hadosztályparancsnokságnak három nap állt rendelkezésére az átcsoportosítás végrehajtására. Ha nem tévedek: május 8-án érkezünk a salgótarjáni körzetbe. Azonnal csatárláncba fejlődünk. A támadás eredményes volt: a csehek kénytelenek voltak visszavonulni.

A cseh ellenforradalmi csapatok számbeli fölényükre számítottak, azt remélték, hogy sikerülni fog bevonulniuk Salgótarjánba. A Karancs elfoglalása után azonban szemlátomást már csak egy gondjuk volt: fedezni — úgyahogy — a visszavonulást. A támadás ötödik napján már a füleki városháza erkélyén is vörös zászló lengett. Rap szintén felszabadult, tehát az út nyitva állt Losonc felé. Kedvező feltételeket teremtettek az elért eredmények Rimaszombat bevételeire is. Eger környékén szintén megtorpant a cseh támadás. Salgótarján felszabadult az ellenség nyomása alól. A város fellélegzett; a csillék újból dübörögni kezdtek.

Salgótarján felszabadítása létkérdés volt a kormányzótanács számára. Ha a cseheknek sikerül megvetniük a lábukat a salgótarjáni bányavidéken, a tanácsrendszer tarthatatlanná válik. Számos cikk, tanulmány jelent már meg a salgótarjáni csatáról. Szeretnék itt rámutatni a csata egy részletére, melyet már nem sokan ismernek „első kézből”: a támadási terv kidolgozásában Münnich Ferencnek jelentős része volt. Mint ismeretes, Böhm Vilmos minden alkalmat megragadott, hogy megnyírbálja a politikai megbízottak hatáskörét. Célja — nyilvánvalóan — az volt, hogy hadműveleti kérdésekben szabad kezet adjon a volt tiszteteknek. Münnich Ferencnek nem volt könnyű dolga. De fáradhatatlan volt; szinte emberfölötti munkát végzett. Feladata nemcsak rendkívül nagy felelősséget, hanem nagy tapintatot is igényelt. Ki-

tűnő emberismerőnek bizonyult: pár perc alatt tudta, kivel van dolga? Mindig nyugodt, magabiztos maradt. Gyakran lehetett találkozni vele a tűzvonalban, a salgótarjáni szénmedencében lezajlott harcok során. Nem azért tette, mintha kérkedni akart volna bátorságával, hanem mert szabályként állította maga elé, hogy személyesen ellenőrizze a támadási terv végrehajtását. Magatartásával osztatlan megbecsülést vívott ki magának mind a katonák, mind a parancsnokok között.

A Tanácsköztársaság idején a legmagasabb kitüntetés az volt, ha valakit a hadsereg-főparancsnokság parancsban megdicsért. Ez nagyon ritkán fordult elő. Münnich Ferenc a salgótarjáni csata után részesült — először — ebben a kitüntetésben.

*

A kezdeményezés Salgótarján felmentése után a Vörös Hadsereg kezébe került. Ez a tény az északi hadjárat során nap-nap után érezte hatását. Amíg azonban a salgótarjáni bányavidéken elért eredményeknek — katonai szempontból — csak harcászati jelentőségük volt, az északi hadjárat a legjobb úton haladt ahhoz, hogy hadászati siker jellegét öltse.

Engem Salgótarján felmentése után a 33. vörös gyalogezredhez helyeztek át ezredpolitikai megbízottnak. Az északi hadjáratban ennek az egységnek a kötelékében vettem részt. Az ezred parancsnoka, Meisl Alfréd nem értett egyet a tanácsrendszer célkitűzéseivel, de a hadjárat egyértelmű volt számára a Magyarország területi integritásáért vívott harccal. Ez a körülmény politikai magatartását is megszabta.

A 33. vörös gyalogezredben több ismerőssel találkoztam. Itt teljesített szolgálatot (a májusi fordulat óta) Szilágyi Dezső is. Megmaradt még emlékezetemben Szobek András neve, aki — Békéscsaba kiürítése után — önként jelentkezett vöröskatonának. Éppúgy, mint Szilágyi Dezső minden számottevő vállalkozásban részt vett.

Az északi hadjárat kiindulópontja Miskolc felszabadítása volt. A 33. vörös gyalogezred csak május 30-án Szikszónál kapcsolódott be a harcokba. Az egység a hadjáratban megállta a próbát: a Kassa birtokbavételéért vívott harcok során több mint hatvan kilométert tett meg öt nap alatt.

A hadjárat legkiemelkedőbb eseménye a Hernád vonal áttörése volt. Sokat írhatnék a harcokról, amelyek ezt az eseményt megelőzték. Alkalomadtán — talán — erre is sor kerül. Most főleg a nagyidai csata egy olyan részletére szeretnék kitérni, amelyről nem sokat tudnak, pedig fontos szerepe volt a vállalkozás kimenetében.

Június 4-én, az esti órákban, Buzita környékén, a 33. vörös gyalogezred egy felderítő járőrének úgyszólván a karjaiba szaladt egy cseh légionárius százados. Azonnal bekísérték az ezredparancsnokságra, az iskola épületébe, ahol pár órával korábban még a cseh ellenforradalmi csapatok parancsnoksága állomásozott.

Rám hárult a feladat, hogy kihallgassam. Nyurga, harminc év körüli, fél-szeg fiatalember volt. Arcáról leritt a félelem. Hellyel kínáltam.

Folyékonyan beszélt németül, kihallgatása így semmilyen nehézségbe nem ütközött, eltekintve attól, hogy eleinte nagyon szűkszavú igyekezett lenni: megpróbált kitérő válaszokat adni. Pár perc múlva azonban megeredt a nyelve.

Amit elmondott, rendkívül érdekes volt.

Kitűnt, hogy a százados a 6. csehszlovák hadosztály vezérkarának hadműveleti osztályán teljesít szolgálatot, mint összekötő tiszt. A további kérdésekből az is kiderült, hogy a Vörös Hadsereg előnyomulása aggodalmakat kel-

tett Prágában; a Kassa védelmével megbízott csapatok parancsot kaptak, hogy a város elfoglalását minden áron akadályozzák meg. A csehek — ezért — a nap folyamán messzemenő intézkedéseket fogatosítottak, hogy megállítsák a Vörös Hadsereg további előnyomulását. Evégből a sátoraljaujhelyi körzetből is jelentős erőket vontak el. A százados feladata az volt, hogy eljuttassa az ellentámadás tervét a végrehajtással megbízott csapatokhoz. Akttatáskájában meg is találta a tervezett ellentámadás tervét, amelyet nem volt alkalma megsemmisíteni.

Azonnal felhívtam a hadosztályparancsnokságot. A kagylót Zsoldos Péter (Münnich Ferenc helyettese) vette fel. Utasítást adott, hogy a lefoglalt iratokat haladéktalanul küldjük át a hadosztályhoz. Ez meg is történt. A hadosztályparancsnokság — még az éj folyamán — harcászati átcsoportosítást hajtott végre, hogy áthúzza az ellenség számításait.

Az eredmények teljes mértékben igazolták a hadosztályparancsnokság várakozásait. Meg kell adni: a cseh ellenforradalmi csapatok — ezúttal — nagyon szívósan védekeztek, de a 33. vörös gyalogezred katonáinak — végülis — sikerült áttörniük az ellenség arcvonalát. Különösen heves harcok folytak a környék legkiemelkedőbb pontja, a Harasztomb birtoklásáért, amely többször is gazdát cserélt az ütközet alatt. A magaslatot csak a déli órákban sikerült a vöröskatonáknak végleg elfoglalniuk.

A Harasztomb eleste után az események gyorsan követték egymást. Nagyida után síkság következik, amely nagyon kevés lehetőséget nyújt a védekezésre. A cseh ellenforradalmi csapatok így nem tehetek egyebet, mint menteni próbálták a veszett fejsze nyelét. Június 6-án kísérletet tettek Nagyida visszafoglalására, de rövid harc után kénytelenek voltak felhagyni szándékukkal.

Az ellenséges ellenlökések kudarca folytán szabaddá vált útunk Kassa felé. Elsőként a 46. vörös gyalogezred katonái vonultak be a városba, alig félórával azután, hogy a csehszlovák ellenforradalmi vezérkar kereket oldott.

Mi ebben az időpontban dandártartalékban voltunk, ezért csak június 7-én vonultunk be Kassára. Hidasnémetiben füstölgő romok fogadtak bennünket. A csehek felgyújtották a községet, mielőtt kiürítették volna. Vagy húsz ház leégett.

A fogadtatás, amelyben Kassán részesültünk, kárpótolt bennünket a látványért, amelyet Hidasnémetiben az üszkös romok nyújtottak. Sok hasonló élményben volt már részem életemben, de olyan lelkesedésnek, mint Kassán, még csak egyetlen egyszer voltam tanúja: 1936-ban, Madridban, amikor a Quinto Regimiento — az ötödik ezred — első zászlóalja felsorakozott a Plaza de Cibelesen, a hadügyminisztérium előtt.

A Fő utca, ahol végigvonultunk, lobogódísz t öltött. A város apraja-nagyja ott tolongott. Az emberek éltették a Tanácsköztársaságot, virágokkal árasztották el a katonákat. Úgy meneteltünk, ahogy harcoltunk: ember-ember mellett. A székesegyház előtt felharsant a vöröskatonák éneke:

Be szeretnék Kun Bélával beszélni,
De még inkább szobájába bemenni.
Megmondanám Kun Bélának magának:
Lányokat is sorozzon be bakának.

De Kun Béla azt írja a levélbe:
Nem való a csákó a lány fejébe,
Mert a lánynak harminchárom szoknya kell,
Szoknya mellé harminchármas baka kell.

Ismeretes, hogy a Hadügyi Népbiztosság május 16-án új rangjelzéseket vezetett be. Tulajdonképpen nem is rangjelzésekről, inkább parancsnoki jelvényekről volt szó (a működő hadsereg kötelékébe tartozó egységparancsnokok számára). A 33. vörös gyalogezredet Frankhegy környékén érte utól a rendelet. Akkor nem jutottunk hozzá az intézkedés végrehajtásához — más dolgunk volt. A kassai bevonulásnál azonban minden egységparancsnok zubbonyának ujján ott ékeskedett az új „rangjelzés”.

A harcokban, amelyek Kassa felszabadítását megelőzték, mintegy háromszáz foglyot ejtettünk. Szlovákok is voltak közöttük. Amikor bevonultunk a városba, a hadifoglyokat magunkkal vittük — mást nem tudtunk kezdeni velük. Így állt elő az a nem mindennapi helyzet, hogy többszáz ellenséges katona is vigyázz-állásban hallgatta végig a beszédet, amelyet Münnich Ferenc a hadtestparancsnokság épületének erkélyéről tartott.

*

Az északi hadjárat katonai és politikai szempontból egyaránt jelentős teljesítmény volt. Közel háromezer négyzetkilométernyi terület szabadult fel a hadjárat során. Amikor a 33. vörös gyalogezred élén végigvonultam a kassai Fő utcán, mi sem állt távolabb tőlem, mint a gondolat, hogy rövidesen ki kell ürítenünk a Felvidéket. Meg voltam győződve, hogy meg sem állunk a lengyel határig, ahol egyesülünk az orosz Vörös Hadsereggel. Mondanom sem kell, nem én voltam az egyetlen, aki ebből a feltevésből indult ki.

De sokkal lényegesebb a történet másik fele.

A másik vonalban fekvő egységek csak akkor értesültek a fegyverszüneti egyezményről, amikor a kocka már el volt vetve. Nekem — személyesen — már előzetesen tudomásomra jutott, hogy „készül valami”. Június 16-án Szepesremete környékén átállt hozzánk egy cseh főhadnagy, ő „árulta el”, hogy tárgyalások folynak a Felvidék kiürítéséről.

Hivatalosan csak június 23-án szereztünk tudomást a fegyverszünet megkötéséről. Münnich Ferenc tájékoztatott bennünket a történetekről (egy értekezleten, amely Gölnicbányán zajlott le, a városháza ülésteremben). Beszéde minden részletére már nem emlékszem. A lényeg ez volt: a Tanácsköztársaságnak szüksége van rá, hogy időt nyerjen, ezért járult hozzá a Forradalmi Kormányzótanács a fegyverszüneti egyezményhez. Ezzel az állásponttal valamennyien egyetértettünk, egyrészt mert bíztunk a forradalomban, másrészt mert a tiszántúli visszavonulás után előállt helyzetre, nevezetesen arra a tényre építettünk, hogy ez az átmeneti megoldás lehetővé tette a Vörös Hadsereg újjászervezését. Szóba került az értekezleten az is, hogy célszerű volna összeköttetésbe lépni a cseh katonákkal, hogy megtudjuk: mi a véleményük? Hárman vagy négyen is jelentkeztünk, hogy vállalkozunk rá. Münnich Ferenc választása — végül is — rám esett.

Másnap délelőtt tíz óra tájban, harmadmagammal átmentem a csehekhez.

Ez Margitfalva közelében történt, tízegynéhány kilométerre Gölnicbányától. A hegyeket itt — többnyire — fenyőerdők borítják. Ahol a csehek beásták magukat, ott csak bozótok voltak.

Libasorban meneteltünk. A sort egy vöröskatona nyitotta meg, fehér palamenter zászlóval. Három lépésnyire én mentem mögötte, majd Domonkos Gábor századpolitikai megbízott következett. Félúton, mintegy száz-százötven méternyire az ellenséges lövészároktól, megálltunk.

A cseh állások — eleinte — mozdulatlanok voltak. A katonák valószínűleg tanakodtak: mitévők legyenek? Feszülten figyeltem.

Hirtelen megélenkültek a lövészárkok. Elsőnek öt katona jött felénk, egy őrmester vezetésével. Éppúgy mint mi, ők is fegyvertelenek voltak.

A cseh őrmester tisztelgett, Én is sapkámhoz emeltem a kezemet. Tisztek nem mutatkoztak, viszont egyre több és több katona gyült körénk. Tíz perc múlva már vagy ötvenen voltak. Csaknem mindegyik beszélt németül, tehát megértettük egymást.

Mi sem volna tévesebb, mint azt hinni, hogy a cseh munkások egyetértettek a Tanácsköztársaság elleni beavatkozással. Csehszlovákiában több helyen is tüntetésekre került sor a háború ellen. A háborúellenes agitáció központja a kladnói bányavidék volt. De mozgolódtak a brünni vasmunkások is. Ezt a háborúellenes hangulatot a cseh katonákkal folytatott beszélgetésünk is tükrözte. Csaknem egy órát át közösen szidtuk a Kramár-kormányt.

Megmutattam a cseh katonáknak a szlovák Forradalmi Kormányzótanács kiáltványát is, amely Eperjesen jelent meg a Szlovák Tanácsköztársaság kiáltása alkalmából. A röplap kézről-kézre járt.

Az átsoportosítás június 29-én kezdődött meg. Július 1-én a 33. vörös gyalogrezd alakulatai is átlépték az új határt.

*

Jelentős teljesítmény volt — katonai szempontból — a tiszai átkelés is, noha a Vörös Hadseregnek ezúttal nem sikerült az ellenfelet két vállra fektetni (mint előzetesen az északi hadjárat idején).

A balsikernek több oka volt. Míg az északi hadszíntér az ellenséges lánc leggyöngébb szemének bizonyult, a Tisza keleti partján a román intervenciók hadsereg nagy tülerővel rendelkezett. Ez azonban csak az átkelés után derült ki, aminthogy utólag, a Tanácsköztársaság összeomlása után tűnt ki az is, hogy Julier Ferenc vezérkari főnök (Stromfeld Aurél utódja) összejátszott az ellenséggel. Fokozta a nehézségeket a nyomasztó hangulat, amelyet a Vörös Hadseregnek a Felvidékről szóló visszavonása a tisztikar soraiban okozott. Ez volt a helyzet a 6. hadosztály egyes alakulatainál is. A vöröskatonák bizalommal néztek a támadás elé; abban reménykedtek, hogy a tiszai átkelés megnyitja számukra az utat szülőföldjük felé.

A 101. vörös gyalogrezd Szolnoknál kelt át a Tiszán, a vasúti híd mellett, amelyet a román csapatok június 20-ról 21-re virradó éjjel felrobbantottak.

A támadásra kiszemelt alakulatok a sötétség leple alatt már július 19-én elfoglalták helyüket. Túldaldalt az ellenséges állások némák voltak; egyetlen puskalövés sem törte meg a csendet. Minden jel arra mutatott, hogy az ellenségnek sejtelve sincs szándékainkról. Egész éjjel nem hunytam le a szemem: a túlsó partot fürkésztem, amelynek körvonalai belevesztek az éjszakába.

A Tisza-part képe nagyon megváltozott 1919 óta. A nyugati part akkor teljesen mocsaras volt. A folyó mentén, az átkelési pont közelében, nádasok sugogtak. Kelet felől már derengett, amikor a támadás megindult, de köröskörül még sötét volt.

Az átkelést rendkívül heves tüzérségi előkészítés vezette be. A hadsereg-főparancsnokság több mint kétszáz ágyút vont össze a folyó jobb partján a támadás támogatására. A Tisza mentén a vörös tüzérség fölülényesen még világosabban mutatkozott meg, mint a Hernád vonal áttörésekor. Fél órán át rengett a föld. A tüzérségi előkészítés látványként is hatásos volt: a fűzesek mögött, az egész part mentén villogott az ágyúk torkolattüze. Az átkelést két őrmester is támogatta. A két miniatűr csatahajó fel és alá cirkált a folyón, készen a beavatkozásra.

A vízi akadályok leküzdése ma sem könnyű feladat. De akkor különösen kockázatos vállalkozás volt. Mi tagadás: az átkelés sokkal simábban ment, mint elképzeltem. A román tüzéséreg ágyúi, amelyeket a vörös tüzéséregnek nem sikerült elhallgattatnia, továbbra is lőtték a folyó jobb partját, az ellenséges gyalogság azonban nem adott életjelt magáról az átkelés alatt. A lövések sűrűn követték egymást. A ponton közelében, amelyben huszadmagammal szorongtam, újabb és újabb vízoszlopok emelkedtek a magasba. A becsapódások eleinte zavartak bennünket, de pár perc múlva már ügyet sem vetettünk rájuk. Amikor a ponton orra a parthoz ütődött, órára pillantottam. Három óra negyven percet mutatott. Az út alig húsz percig tartott.

Mindennek megvan a rossz és jó oldala. Erről ezúttal is meggyőződtem: nemcsak az a ponton, amelyen én keltem át, kötött ki baj nélkül a túlsó parton, hanem az egész ezred veszteség nélkül jutott át a folyó keleti partjára. Ez az eredmény kárpótolt bennünket az átélt izgalmakért.

A híd közelében fekvő lövészárkokat üresen találtuk. A tüzéségi előkészítés váratlanul érte a román királyi csapatokat. Nem maradt bátorságuk szembenézni a gyalogsági támadással, hanem kereket oldottak.

A terep az állások közelében tele volt eldobott felszerelési tárgyakkal: kulacsokkal, kenyérzsákokkal, történytáskákkal. A román lövészárkok rendkívül alkalmasak lettek volna a védekezésre. A többszörös drótakadály mögül jól lehetett látni az átkelési pontot. Az átkelés sikere ennek az állásnak a semlegesítésén fordult meg. Ha a román csapatok nem vesztik el a fejüket, bizony nem sikerült volna veszteség nélkül átjutnunk a folyó bal partjára.

Nem vesztegettük az időt: az első zászlóalj, ahogy együtt volt, felfejlődött. Csatlakoztam hozzá.

A zászlóalj a vasúti töltés bal oldalán nyomult előre Szajol felé, toronyiránt. Egy darabig még hallofűk sivítani az ellenséges lövedékeket. De a gránátok messze a hátunk mögött csapódtak be. A románok vaktában lőttek. A fejünk fölött két repülőgép keringett. Nem tüzeltek: vörös felderítőgépek voltak. Az ellenséges ágyúk rövidesen teljesen elhallgattak.

A falu kijáratát valóságos erődde változtatták a románok. Ahogy az első házak feltűntek, azonnal felkelepeltek az ellenséges golyószórók. A golyók két-három lépéssel előltűnk csapódtak be. Földre vetettük magunkat. A vasúti töltés mentén elterülő síkság telis-tele volt gránáttölcsérekkel — ez megkönnyítette a védekezést a golyózápor ellen. Így számottevő veszteség nélkül sikerült megközelítenünk az ellenség lövészárkait. Úgy látszott, ezúttal nem ússzuk meg kézitusa nélkül. Nem így történt: a román katonák — az utolsó pillanatban — eldobták fegyvereiket: megadták magukat. Az állást több telitalálat érte a tüzéségi előkészítésnél. A drótsövény mögött tucatjával heverték a halott román katonák. Hátborzongató látvány volt.

Ahogy a puskaropogás elült, a község lakói kitűzték a templom tornyára a vörös zászlót. Jellemző a fejtelenségre, amelyet a gránátéső az ellenség soraiban idézett elő, hogy a román tüzéséreg még ágyúit is faképnél hagyta. A tüzerek — a nagy sietségben — nemcsak a löszerről feledkeztek meg, de még ahhoz sem jutottak hozzá, hogy a zárzatot eltávolítsák. Dél tájban a vörös tüzéséreg is partot váltott: az ágyúk — ez alkalommal — gazdát cseréltek: a 101. vörös tüzérezred birtokába kerültek.

Szajol után már hevesebb ellenállásba ütköztünk. De a román csapatok nem jutottak hozzá, hogy beássák magukat. A vasúti töltés mentén fekvő akácerdőkbe húzódtak vissza: tisztas távolból géppuskával lőtték az előnyomuló vörös csapatokat. Közelharcra csak egy vagy két esetben került sor.

Rekkenő hőség volt. A nap sugarai inkább zavartak bennünket, mint az ellenséges puska golyók.

Az éjszakát Fegyverneken töltöttük. Már erősen sötétedett, amikor a községbe érkezünk, de a fél falu az utcán volt.

Első utam a községházára vezetett. A direktórium még az éjszaka folyamán megkezdte működését. Erre sok előzetes példa volt: Münnich Ferenc még az északi hadjárat során utasítást adott a politikai megbízottaknak, hogy alakítsanak ideiglenes intéző bizottságokat a felszabadított községekben. A Vörös Hadsereg nemcsak a cseh és román intervenció ellen küzdött, hanem kivette a részét az emberek szívéért vívott harcból is.

Július 24-én Kenderest is elfoglaltuk. A 101. vörös dandár parancsnoksága itt a Horthy-kastélyban rendezkedett be. (Ezelőtt nyolc évvel — a negyvenéves évforduló alkalmából — Kenderesre is ellátogattam. A Horthy-kastélyban most traktoros-iskola van. Nagyot fordult a történelem kereke 1919 óta!)

Kenderes elfoglalásába a 7. vörös huszárezred is bekapcsolódott. Az ezredsegédtisztet nagyon ismerősnek találtam: Nagy Endre volt.

Mint a legtöbb író, Nagy Endre már a Tanácsköztársaság első óráiban a tanácsrendszer mellé állt. Szereplését azzal kezdte, hogy frontszínházat alapított, amely Zagyvarékáson is fellépett, ahol az északi hadjárat után a 101. vörös gyalogezred elhelyezkedett. Az előadás után együtt vacsoráztunk. Nagy Endre egész este játszott a meggyőződéses kommunistát. Pár nap múlva — a tiszai átkelés előestéjén — jelentkezett vöröskatonának. A Tanácskormány lemondása után Nagy Endre is csatlakozott az antikommunista kórushoz, amelyet Légrády Ottó, Lendvai István és Milotay István vezényelt.

Még egy emlékem van a tiszai átkelésről.

Ahogy Fegyverneket magunk mögé hagytuk, útunk — többnyire — gabonatóblák mellett vezetett. Az aratás már befejeződött; lábón álló gabonát sehol sem láttunk. Csak a cséplés volt még hátra. Alig ült el a csatazaj egy-egy falu környékén, amelyet a román csapatok kénytelenek voltak kiüríteni, a cséplőgépek máris kattogni kezdtek. Pár száz méterre a tűzvonaltól a határ teljesen hétköznapi képet mutatott. Kisújszállás környékén, itt-ott, már a nyárvégi talajmunkák is megindultak. Bizonyára nem én vagyok az egyetlen, akinek ez — akkor — feltűnt.

Mint ismeretes, az ellátás a tanácsrendszer egyik legérzékenyebb pontja volt. Ha a Vörös Hadseregnek sikerül felszabadítania a Tiszántúlt, úgy ez nemcsak a Tanácsköztársaság katonai helyzetét szilárdította volna meg, hanem több hónapra lehetővé tette volna az ellátás biztosítását is. Nem kétséges, hogy ez a körülmény belejátszott abba, hogy a Forradalmi Kormányzótanács az északi hadjárat alatt felszabadított területek kiürítése mellett foglalt állást.

Kialakult — újabban — az a nézet, hogy a Vörös Hadsereg nem talált számottevő ellenállásra a Tisza keleti partján. Ez az álláspont, amely nyilvánvalóan, levéltári adatokra támaszkodik, helyreigazításra szorul.

A Tisza bal partján lezajlott ütközetek — általában — nem voltak olyan látványosak, mint a Hernád menti harcok. De minél mélyebben nyomultunk előre, annál gyakrabban dörögtek a fegyverek. Amikor a kocka megfordult, puskalövésnyire álltunk Karcagtól. Helyzetünk ekkor távolról sem volt rózsás. A szolnoki csoport teljesen elszakadt a szomszédos alakulatoktól: a csoport mindkét szárnya nyitva volt. De a román ellenforradalmi hadsereg sem állt helyzete magaslatán: kezdetben inkább csak tapogatózott, ahelyett, hogy élt volna előnyeivel. Így sikerült kijutnunk az egérfogóból. A Vörös Hadsereg határozott föllépése meglepte a román vezérkart. Ezt a foglyul ejtett román tisztek is megerősítették.

A vöröskatonák a román hadsereg ellentámadása után változatlanul meg-

állták a sarat. Fegyvernek környékén naphosszat ropogtak a puskák. A mieink tizenkét támadást vertek vissza, mielőtt feladták volna a községet. Heves harcok előzték meg Törökszentmiklós kiürítését is.

Számos példáját adták a visszavonulás alatt harckészségüknek a vöröstü-zérek. Többször előfordult, hogy a románoknak sikerült 200—250 lépésnyire is megközelíteniük az ütegállásokat. A tüzérek — nem egyszer — kartácstűz-zel tartóztatták fel az előnyomuló ellenséges alakulatokat. Tudtommal egyetlen ágyú sem jutott a visszavonulás alatt az ellenség kezébe.

Ahogy az osztályharcban, a harctéren is az erőviszonyoktól függ a siker. A helyzet ebben a tekintetben a román királyság hadseregének kedvezett. A tiszai átkelés erejét meghaladó feladatok elé állította a Vörös Hadsereget. Legalább háromszor annyi katonára lett volna szükség, hogy biztosítsuk az átkelés sikerét. Persze a támadás kimenetelét nem a román hadsereg számbeli fölénye döntötte el; vállalkozásunk — Julier Ferenc vezérkari főnök áru-lása folytán — eleve kudarcra volt ítélve.

*

A tiszai visszavonulás sok részlete elmosódott már emlékezetemben. De negyvennyolc esztendő távolából is jól emlékszem Kun Béla újszászi beszé-dére. Ez volt — az ágyútűzben álló szolnoki hídfő mellett — Kun Béla utol-só látogatása a hadművelleti területen. Az eseménynek már nem sok szemtanúja lehet. Ezért helyénvalónak látszik felidézni a képet.

Julier Ferenc július 16-án elrendelte az általános visszavonulást. A 101. vö-rös gyalogezred alakulatai zavartalanul keltek át a Tisza jobb partjára. A hadosztályparancsnokság Újszászt jelölte ki az egység állomáshelyéül.

Július 29-én érkezünk a községbe. Szép nyári nap volt. Szolnok felől ágyúszó hallatszott. Az utca telis-tele volt emberekkel: arcukon aggodalom látszott.

Július 31-én reggel hét órakor nyitott személygépkocsi állt meg a község-háza előtt, ahol az ezredparancsnokság rendezkedett be. Kun Béla szállt ki az autóból.

Kun Béla Münnich Ferenc társaságában jött el Újszászra. Nem vagyok biztos benne, de úgy emlékszem, hogy Somló Dezső is velük volt.

Münnich Ferenc ekkor a hadsereg-főparancsnokság politikai osztályfőnöke volt. Vele pár nappal előbb találkoztam Kenderesen egy értekezleten a Horthy-kastélyban. Kun Bélát Kassa felszabadítása után láttam utoljára.

Az északi hadjárat alatt elért eredmények jelentősen megszilárdították a Tanácsköztársaság helyzetét, viszont a közben eltelt két hónap alatt egyre sűrűsödtek a felhők. Kun Béla azonban épp olyan nyugodt és határozott volt, mint kassai látogatásakor (amikor a város minden részéből összesereg-lettek fogadására a munkások). Eléje mentem, hogy jelentést tegyek neki, majd Münnich Ferencnél jelentkeztem, aki parancsot adott, hogy sorakoz-tassuk az ezredet: Kun Béla beszélni akar a vöröskatonákhoz.

A templom előtt akkor kis akácos terület el. Itt sorakoztak fel a vöröskato-nák, majd négyes oszlopban kivonultak a falu szélén elterülő mezőre. Ahol ma fehérre meszelt, cserépfedeles házak sorakoznak, 1919-ben csak zöld gyepek voltak.

Kun Béla azzal az elhatározással jött le Újszászra, hogy meggyőzze a vö-röskatonákat a Tisza vonal védelmének szükségességéről. Beszédében őszin-tén feltárta a helyzetet: nemcsak a kérdés katonai jelentőségére mutatott rá, hanem kitért arra is, milyen sors vár a magyar munkásosztályra a tanács-

rendszer összeomlása esetén. Amíg beszélt, minden szem rászzegeződött. Szavait azonban néma csend követte.

Mi történt?

A tiszai visszavonulás megrendítette a vöröskatonák önbizalmát. Több napos heves harc, hosszú és fárasztó menetelés volt mögöttük. A 101. vörös gyalogezred csaknem hetven kilométert tett meg öt nap alatt a tiszai visszavonulás előtt. Minden talpalatnyi föld véráldozatba került. Az ezred létszáma kétharmadára csökkent a harcok során. Csak most tűnt ki az is, milyen visszatetszést keltett a 6. hadosztály alakulatainál azoknak az egységeknek a magatartása, melyek az északi hadjáratkor, az antant-ultimátum elfogadása után, elhatározták, hogy visszavonulnak az arcvonalból. A vöröskatonáknak négy-öt nap pihenőre lett volna szükségük, hogy összeszedjék magukat. De erre már nem futotta az időből.

Kun Béla déltájban visszatért Budapestre. A Kormányzótanács másnap lemondott. A román fegyverek ekkor már Zagyarékás környékén ropogtak.

*

Mi történt a 101. vörös gyalogezreddel? Haubrich József, a Peidl-kormány hadügyminisztere, az ezredet augusztus 2-án Budapestre irányította. Az ezred a Kerepesi úti laktanyában rendezkedett be. Amikor a románok bevonultak a fővárosba, az összes karhatalmi alakulatokat lefegyverezték. Erre a sorsra jutott a 101. vörös gyalogezred is. De én akkor már az Országos Gyűjtőfogházban voltam ...

